

Metoda pozitivne spodbude s semaforji v razredni skupnosti ob neželenem vedenju

Mojca Strgar, učiteljica naravoslovja in strokovnih modulov naravovarstva,
Biotehniški izobraževalni center Ljubljana, Živilska šola

Dijaki nižjega poklicnega izobraževanja (NPI) prihajajo iz manj spodbudnega socialnega in ekonomskega okolja. To so dijaki, ki se pogosto soočajo z neželenimi vedenjskimi vzorci, delo z njimi pa predstavlja velik izziv, saj so v odnosu do avtoritete učitelja odklonilni. To vodi v povečevanje neopravičenih odsotnosti pri pouku, v končni fazi pa celo do izpisa ali izključitve dijaka iz izobraževanja. Da bi te dijake motivirali in spodbudili k aktivnemu vključevanju v šolsko okolje ter spodbudili spremembo neželenih k želenim vedenjskim vzorcem, smo vpeljali metodo pozitivne spodbude s semaforji. Vedenje vsakega dijaka smo mesečno ocenjevali z zeleno, rumeno in rdečo barvo. Pri ocenjevanju, ki smo ga opravili skupaj z dijaki razredne skupnosti, smo upoštevali število neopravičenih ur, opravljene domače naloge, pohvale in izboljšave. Z vpeljavo metode smo dosegli izboljšanje razredne klime in motivirali dijake, da so aktivno sodelovali pri pouku ter se medsebojno spodbujali k pozitivnemu vedenju.

Teoretična izhodišča za vpeljavo metode

Vedenje zajema vsako aktivnost nekega živega bitja (Cooper, Heron in Heward 2007). Vsako vedenje – želeno in neželeno – je naučeno in ima svojo vlogo, npr. otrok s svojim vedenjem (npr. jokom) doseže, da dobi igračo. Z izrazom neželeno vedenje (tudi moteče vedenje) običajno opredelimo vsako vedenje, ki ni skladno z razvojno stopnjo posameznika ter kulturnimi pričakovanji (Blair in Fox, 2011).

Kobolt (2010) je v svoji raziskavi ugotovila, da pedagoški delavci kot najbolj moteče vedenje opredelijo: uničevanje šolskega inventarja, verbalno in neverbalno izzivanje vrstnikov, ugovarjanje pedagoškemu delavcu ter odvrčanje sošolcev od dela. Kot vzroke za takšno vedenje pedagoški delavci opisujejo slabe delovne navade, pomanjkanje želje po učenju ter nevzgojenost.

Pomembno je zavedanje, da so nekatere oblike motečega vedenja širše družbeno nesprejemljive (na primer fizična agresija, mučenje živali), nekatere pa so odvisne od specifičnega socialnega okolja. Tako je lahko nezainteresiranost učenca oziroma dijaka med šolsko uro nesprejemljivo vedenje le za določene učitelje, za druge pa je sprejemljivo. Prav iz teh razlik izhajajo težave pri konsistentnosti izvajanja ukrepov ob neželenem vedenju (Vec 2011).

V preteklosti se je večinoma vse ukrepe v primerih neželenega vedenja usmerjalo predvsem v posledice takega vedenja, kot ukrep pa se je uporabljala kazen (Horner in sod. 2002). Tak pristop temelji na stopnjevanju kazni ob ponavljajočem motečem

vedenju posameznika, s čimer dosežemo, da dojamemo, da njegovo vedenje ni sprejemljivo in ga ne bomo tolerirali. Na koncu predvidevamo, bolje rečeno, upamo, da bo posameznik z vedenjem prenehal (McCord 1995; Shores in sod. 1993).

Alternativo temu pristopu predstavlja vzpostavitev učnega okolja, kjer učence oz. dijake neposredno učimo želenega vedenja in jim dajemo možnosti izboljšave. Podpora pozitivnemu vedenju (PPV) je celovit, proaktivni pristop, ki si prizadeva ustvariti celovite spremembe pri posameznikih z neželenim vedenjem. Pristop vključuje identifikacijo namena neželenega vedenja, učenje alternativnih odzivov, ki zajemajo isti namen kot neželeno vedenje, dosledno nagrajevanje pozitivnega vedenja, zmanjšanje nagrade ob neželenem vedenju ter minimalizacijo fizioloških, okoljskih in učnih elementov, ki sprožijo neželeno vedenje (Carr in sod. 2002; Sugai 2007).

PPV v šolah preprečuje neželeno vedenje in spodbuja želeno, pozitivno vedenje. Pristop predvideva uporabo jasnih, enostavnih in konsistentnih pravil, ki zajemajo pričakovano vedenje in vključujejo takojšnje odzive na neželeno vedenje. Smiselno je, da je v vpeljavo vključena celotna šola, ki si zastavi 3 do 5 skupnih pričakovanih vedenj. Pravila zastavimo na način, ki predvidi pozitiven prizvok, npr. »Pogovarjamo se tiho.« namesto »Ne kričimo!«. Pozitivno vedenje učencev oz. dijakov prepoznamo in ga nagradimo. Hkrati pa še vedno ohranimo šolska pravila in z njimi povezane disciplinske ukrepe. Ob tem se učitelje spodbuja, da se na vedenjske težave odzivajo podobno kot pri učnih zadevah: s popravki in poučevanjem (Benedict in sod. 2007).

V šoli je smiselno vzpostaviti tridelni model pozitivne vedenjske podpore. Prva stopnja modela zajema preventivni nivo z univerzalnim programom in ukrepi šole (šolska pravila, nagrajevanje). Učenci oz. dijaki z večjimi vedenjskimi težavami pa naj bodo vključeni v specializirane skupinske programe (sekundarna preventiva) in specializirane individualizirane programe (terciarna preventiva) (Sugai 2007).

Metoda pozitivne spodbude s semaforji v šoli

Na Biotehniškem izobraževalnem centru Ljubljana, Živilska šola, izvajamo program NPI pomočnik v biotehnikih in oskrbi. V program NPI se lahko vpišejo vsi, ki so izpolnili osnovnošolsko obveznost in hkrati uspešno zaključili najmanj sedmi razred osnovne šole (program devetletke) ali pa so zaključili osnovno šolo v prilagojenem programu z nižjim izobrazbenim standardom (Razpis v SŠ, 2020).

V programe NPI se pogosto vpisujejo dijaki s specifičnimi učnimi težavami, dijaki iz družin z nižjim socio-ekonomskim statusom, dijaki staršev z nižjim izobrazbenim statusom, dijaki tujcev in podobno. Nezanemarljivo ni niti dejstvo, da ima skoraj četrtina vseh dijakov v NPI odločbo o usmeritvi. Vsi ti dejavniki vplivajo tudi na klimo v razredni in šolski skupnosti, pogosto moteče vedenje pa vpliva na učni proces pri različnih predmetih. Dokazano je, da dijaki v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju ob pojavu učnih težav le redko poiščejo pomoč. Na težave jih običajno opozorijo razredniki in učitelji, ki dijaka poučujejo, pomembna je tudi vloga staršev in svetovalnih delavcev (Grašič in sod. 2010).

1.1 Vpeljava metode v razredno skupnost

Prav zaradi tega smo v okviru razredne skupnosti 1. pd vpeljali metodo semaforne pozitivne spod-

bude. Gre za obliko sprotnega preverjanja vedenja in dela dijakov ob pozitivni spodbudi (nagrada). Cilj metode je zmanjšanje neželenih oblik vedenja znotraj razredne skupnosti ter vzpostavljanje spodbudnega in podpornega okolja znotraj razredne skupnosti. Čeprav so bili sprva posamezni dijaki do metode odklonilni, se je sčasoma metoda znotraj razredne skupnosti dobro usidrala in dijaki so sprotno preverjanje in ocenjevanje dela v razredu težko pričakovali.

Metodo so kolektivu predstavili strokovni delavci Centra Janeza Levca (Matej Rovšek, Matjaž Knez, Boštjan Kotnik) v sklopu daljšega izobraževanja na šoli, skupaj pa smo delo tudi nekajkrat evalvirali. Metoda pozitivne vedenjske metode temelji na enostavnem sprotne preverjanju dela dijakov in podeljevanju ocen v obliki krogcev, ki predstavljajo barve semaforja (rdeča, rumena, zelena). Vsakega dijaka smo skupaj z dijaki ocenili individualno.

Kriteriji ocenjevanja so vključevali: število neopravičenih ur v preteklem obdobju, število opravljenih oz. opravljenih domačih nalog in v eAsistentu zabeležene pohvale oz. predlogi za izboljšave, ki so jih sproti zabeležili učitelji, ki v razredu poučujejo. Pohvale so običajno vključevale pohvalo za aktivno delo pri uri, pohvalo za pomoč sošolcem in podobno, izboljšave pa zapis o neaktivnosti pri uri, zamujanje, nepripravljene potrebnosti, prehranjevanje pri pouku in podobno.

Kriterije so prvo uro uvedbe metode skupaj z razredničarko in svetovalno službo zastavili dijaki sami. Pri tem je zanimivo dejstvo, da so bili pri njihovem oblikovanju zelo strogi. Zelena barvo je tako dobil dijak, ki ni imel vpisov izboljšav, je imel zapise pohval, ni imel neopravičenih ur in je opravil vse domače naloge. Rumeno barvo je

Ime dijaka/-inje	OKT	NOV	DEC	JAN
Maja G.				
Polona K.				
Armin M.				

Prikaz načina vrednotenja s semaforno podporo (podeljevanje barv semaforja).

dobil vsak, ki je imel do 2 vpisa izboljšav (brez pohval), do 3 neopravičene ure ter do 3 neopravljene domače naloge. Rdečo barvo pa je dobil vsak, ki je imel več kot 3 izboljšave, nič pohval, več kot 3 neopravičene ure ter več kot 3 neopravljene domače naloge. Kriterije smo med šolskim letom tudi prilagajali. Dijak, ki je prejel več pohval kot izboljšav, je bil še vedno ocenjen z zeleno, s čimer smo še dodatno spodbudili prejemanje pohval in možnost popravljanja vedenja.

Evalvacijo smo vedno opravljali v razredni skupnosti, pri tem so s svojim glasom sodelovali vsi dijaki. Evalvacija je potekala enkrat mesečno. Vsi, ki so bili ocenjeni z zelenim krogcem, so dobili tudi pripadajočo nagrado. Ta se je razlikovala od meseca do meseca in ni bila vnaprej znana (npr. kinder jajčki, čokoladica itd.). Dijaki, ki so se v ocenjevalnem obdobju odrezali slabše, so pridobili rumeno ali rdečo barvo. Take dijake smo motivirali, da se v prihodnjem obdobju izboljšajo.

Pri tem smo pristopali čim bolj individualno in upoštevali napredek dijaka kot posameznika. Kot smo že na začetku predvidevali, so dijaki, ki so že na začetku kazali manj moteče vedenje, svoje vedenje še izboljšali in brez večjih težav dosegali zeleno barvo. Odzivi teh dijakov so bili od začetka izvajanja metode pozitivni, najpogostejši so bili: »Profesorica, kdaj bodo spet semaforčki?«, »Prosim, povejte, ali bom ta mesec tudi zelena?«, »Ta mesec sem opravila vse domače naloge – zagoto-

vo bom zelena!«. Najbolj »zeleni« dijaki so ob napovedanih odsotnostih celo prosili, da se metoda ne izvede na dan, ko jih ni, ker želijo biti prisotni.

Večji izziv pa je bil na aktivno vključevanje pripraviti tiste, pri katerih smo želeli spremembo motečega vedenja. To so hkrati dijaki, ki so na začetku kazali bolj odklonilen odnos do metode. Njihovi odzivi na začetku so bili pogosto: »To je kar nekaj!«, »To je za otroke!«. S temi dijaki smo na mesečnih evalvacijah skupaj z razredom skušali ustvariti podporno okolje, prilagojeno prav njim. Tako smo dijaku, ki je bil sprva vedno rdeč, ker ni opravljal domačih nalog, dodelili pomoč sošolke, ki ga je spodbujala (in nadzorovala), da sta domačo nalogo opravila skupaj. Dijaku, ki je s svojim odhodom iz šolskega prostora v času trajanja pouka kršil šolska pravila in pogosto zamujal k uram, je pomagala sošolka, ki ga je vedno, ko je želel iti po svoje, motivirala, da je ostal z razredom in pri pouku. Pri več dijakih smo kot nagrado uporabili tudi izbris določenega števila neopravičenih ur, če je dijak dosegel zeleno barvo. Vsi ti »bonusi« so najtežavnejše dijake vodili v spremembe vedenja in njihov trud, da dosežejo zeleno barvo. Njihovi odzivi ob lastnem napredku so bili boljši kot na začetku, npr.: »Profesorica, ste videli – niti ene neopravičene ta mesec. Zdaj pa bom zelen in se izbrišejo tudi 3 neopravičene ure za nazaj!«, »Profesorica, ta mesec bom zelen in ne bo ukrepa zaradi neopravičenih!«, »Profesorica, ste videli pohvalo profesorice za angleščino?«, »Že cel mesec nisem zamudil na prakso – tokrat bom zelen!«.

Vpeljava metode v digitalno okolje (delo na daljavo)

Metodo smo nadaljevali tudi v času dela na daljavo, kar je predstavljalo dodaten izziv, saj je bilo potrebno dijake motivirati brez fizične nagrade in osebnega stika. Sprva smo sicer sklepali, da semaforji v tem obdobju dijakom ne bodo predstavljali motivacije za delo, zato je v prvem mesecu dela na daljavo nismo izvajali. Slaba odzivnost dijakov nas je spodbudila, da metodo preizkusimo tudi v digitalnem okolju, kjer je povečala odzivnost dijakov.

Dijake smo v času dela na daljavo ocenjevali glede na opravljanje obveznosti na daljavo pri posameznih predmetih. Kriterij je vključeval število predmetov, kjer so dijaki opravili vse tedenske obveznosti, opravljene domače naloge ter morebitne zapise pohval ali izboljšav pri posameznih predmetih. Pohvale so običajno vključevale izjemno odzivnost dijakov, pravočasnost oddaje nalog in podobno. Izboljšave so vključevale predvsem neodzivnost, zamujanje pri oddaji, kopiranje izdelkov in podobno. Največ težav je bilo sicer pri predmetih, kjer dijaki v šoli ne pišejo, npr. športna vzgoja.

Evalvacije stanja so potekale »v živo« preko spletne aplikacije ZOOM v sklopu razredne ure. V obdobju, preden smo uvedli »semaforje na daljavo«, je bila odzivnost dijakov pri posameznih predmetih praktično nična, nato se je povečala. Pri dijakih, kjer so bile težave z motivacijo večje, oz. so bile težave dijakov povezane s slabo digitalno pismenostjo, smo kriterije (podobno kot v šoli) prilagajali tako, da smo dijaku tedensko določili nabor obveznosti, ki jih je moral opraviti, da je bil ocenjen z zeleno barvo. Sprotno opravljanje obveznosti je potekalo s pomočjo posebne tabele, ki so jo izpolnjevali izvajalci predmetov vsak teden.

Ponovno je bilo največ težav z odklonilnim odnosom pri dijakih, ki tudi v razredu potrebujejo dodatno spodbudo in so bili tudi sicer na daljavo slabo odzivni. Pri teh dijakih sta tedensko obveznost sproti preverjali tako razredničarka kot svetovalna služba (s telefonskimi klici), s čimer smo dijake sproti spodbujali, da opravijo dogovorjeno.

Zaključek

Pri večini dijakov smo opazili napredek. Večina jih je dosegla zeleno barvo in uspešno zaključila letnik. Spodbudno je predvsem dejstvo, da so bili ob koncu šolskega leta (pa tudi 1. ocenjevalnega obdobja) pozitivni dijaki ponavljalci, ki so bili na začetku leta problematični zaradi neopravičenih ur, pomanjkanja motivacije za šolo in vzgojnih ukrepov. Zlasti zgovorna je izjava enega najbolj problematičnih dijakov, ki je letnik ponavljal in je

pozitiven zaključek leta komentiral z besedami: »Nikoli si nisem predstavljal, da lahko šolsko leto zaključim brez popravnega izpita! Moj oči ne bo verjel.«.

Pozitivna stran izvajanja metode pozitivne spodbude se izkazuje tako pri delu dijakov kot tudi razrednika. Razrednik z izvajanjem metode dobiva sprotno podobo dela vsakega dijakov (individualni pristop), kar vpliva na pravočasno prepoznavo učnih težav dijakov ter odzivanje nanje. Hkrati z izvajanjem metode razrednik lažje doseže večjo razredno povezanost. Dijaki so z veseljem podpisali svoje sošolce na poti do zelene barve – zagotovljena je bila tudi končna nagrada ob napredku vseh, in sicer zaključni sladoled/pijača v centru Ljubljane.

V prihodnje bomo z izvajanjem metode še nadaljevali – v omenjeni razredni skupnosti ter v prihajajočih generacijah 1. letnikov NPI. V primeru dela na daljavo je ključen razmislek o pozitivni podpori, ki bo motivirala dijake na daljavo, zlasti ob predpostavki, da podpore ne bodo dobili doma.

Viri in literatura

- Benedict, E. A., Homer, R. H., Squires, J. K. Assessment and implementation of positive behavior support in preschools. *Topics in Early Childhood Special Education*. 2007. št. 3 (letn. 27), str. 174–192.
- Blair, K. S., Fox, L. Blair, K.C., Fox, L. *Facilitating Individualized Interventions to Address Challenging Behavior: Toolkit*. Minneapolis, MN. 2012.
- Carr, E. G., Dunlap, G., Horner, R. H., Koegel, R. L., Turnbull, S., Anderson, J. L., Albin, R. W., Koegel, L. K., Fox, L. Positive Behavior Support: Evolution of Applied Science. *Journal of Positive Behavior Interventions*. 2002. št. 1 (letn. 4), str. 4–16.
- Cooper, J. O., Heron, T. E., Heward, W. L. *Applied Behavior Analysis*. New Jersey: Pearson/Merrill-Prentice Hall. 2007.
- Kobolt, A. Moteče vedenje v naših šolah in odzivi pedagoških delavcev. [Online] ZRŠS. [Citirano 10.8.2020, 18:15]. 2010. Dostopno na spletnem naslovu: <https://www.zrss.si/gradiva/socialno-ucenje/starejse-gradivo-15-16/03-vedenjsko-izstopajoc-ucenec-v-razredu.doc>
- Grašič, A., Kavler, M., Magaja, L., Lipec Stopar, M., Bregar Golobič, K., Čačinovič Vogrinčič, G., Janželj, L. *Težave dijakov pri učenju v poklicnem in strokovnem izobraževanju: opredelitev, prepoznavanje, oblike in mreža pomoči. Analiza stanja*. [Online] MZŠ RS, Ljubljana. [Citirano 10.8.2020, 19:10]. 2010. Pridobljeno 6. 8. 2020 s http://www.cpi.si/files/cpi/userfiles/Datoteke/Publikacije/Tezave_dijakov_pri_ucenju_raziskovalno_porocilo.pdf
- Horner, R. H., Carr, E. G., Strain, P. S., Todd, A. W., Reed, H. K. Problem Behavior Interventions for Young Children with Autism: A Research Synthesis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2002, št. 5 (letn. 32), str. 423–446.
- McCord, J. *Coercion and punishment in long-term perspective*. New York: Cambridge University Press. 1995.
- Razpis v SŠ. [Online]. Gov.si: Objavljen je Razpis za vpis v srednješolske programe in dijaške domove za šolsko leto 2020/21. [Zadnja sprememba: 20.1.2020]. [Citirano: 10.8.2020, 18:00]. Dostopno na spletnem naslovu: <https://www.gov.si/novice/2020-01-20-objavljen-je-razpis-za-vpis-v-srednjesolske-programe-in-dijaske-domove-za-solsko-leto-202021/>
- Shores, R. E., Jack, S. L., Gunter, P. L., Ellis, D. N., DeBriere, T. J., & Wehby, J. H. Classroom interactions of children with behavior disorders. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 1993, št. 1 (letn. 1), str. 27–39.
- Sugai, G., Horner, R. R. A Promising Approach for Expanding and Sustaining School-Wide Positive Behavior Support. *School Psychology Review*. 2006, št. 2 (letn. 35), str. 245–259.
- Vec, T. Moteče vedenje: Ozadja in osnovni dejavniki, ki nanj vplivajo. *Disturbing behaviour: Background and the basic factors. Socialna pedagogika*. 2011, št. 2 (letn. 15), str. 126 – 152.